

Η αρπαγή της γης ήταν συνηθισμένο φαινόμενο στην Αθήνα του έβδομου π.Χ. αιώνα. Στα δικαστήρια, κέρδιζε όποιος είχε χρήματα να δωροδοκήσει τους δικαστές. Η προμήθεια έδινε κι έπαιρνε κι είχε ημιεπίσημα οριστεί στο 10%. Γι' αυτό και τους δικαστές που δε δέχονταν να δωροδοκηθούν, τους έλεγαν αδέκαστους: Χωρίς το ένα δέκατο, χωρίς το 10%. Η κατάσταση έφτασε στο απροχώρητο, οι ξεσηκωμοί των αδικημένων διαδέχονταν ο ένας τον άλλο και ουσιαστικά βασιλεύε η αναρχία και το δίκιο του πιο δυνατού.

Η αυστηρή νομοθεσία του Δράκοντα (621 π.Χ.) δεν καλυτέρευσε τα πράγματα, καθώς η αριστοκρατία την χρησιμοποίησε για το δικό της συμφέρον. Μια ακόμα εξέγερση (616 ή 612 π.Χ.) ενός Κύλωνα πνίγηκε στο αίμα. Οι οπαδοί του σφάχτηκαν, αν και είχαν καταφύγει κέτες σε ναό. Ένας λοιμός, που έπεσε στην πόλη, ερμηνεύτηκε ως θεία δίκη για το «Κυλώνειον άγος», όπως ονομάστηκε.

Ο επώνυμος άρχοντας Μεγακλής, της οικογένειας των Αλκμεωνιδών, θεωρήθηκε υπεύθυνος της σφαγής κι εξορίστηκε με όλη την οικογένειά του, ενώ ο σοφός Επιμενίδης ο Κρης κλήθηκε να εξαγνίσει την πόλη. Ο Επιμενίδης έκανε τον καθαρό αλλά και πρότεινε στους Αθηναίους να αναθέσουν στον φίλο του, σοφό έμπορο Σόλωνα, να φτιάξει νέους νόμους. Ήταν το 594 π.Χ.

Όταν ο Σόλων προτάθηκε να γίνει νομοθέτης με δικτατορικές εξουσίες, ανήκε ήδη στη γενιά των σαραντάρηδων που πολλά υπόσχονταν στον πολιτικό στίβο της εποχής. Γεννήθηκε το 639 π.Χ. από πατέρα κατευθείαν απόγονο του θρυλικού τελευταίου βασιλιά Κόδρου (και μακρινού απόγονου του θεού Ποσειδώνα). Γεννήθηκε αριστοκράτης, γλάντησε στα ιάτα του για τα καλά, έγραψε ποιήματα, που υμνούσαν τη φιλία, κι ένα εμβατήριο, που ξεσήκωσε τους Αθηναίους να πάρουν τη Σαλαμίνα. Νωρίς, μπήκε δυναμικά στο εμπόριο και κατάφερε ν' αποκτήσει τεράστια περιουσία, που του επέτρεπε να διαθέτει χρόνο για να φιλοσοφεί τη ματαιότητα της ζωής. Πριν να τον κατατάξουν στους Επτά Σοφούς της Αρχαιότητας, είχε κίολας αναγνωριστεί, ως σοφός και μετρημένος άνθρωπος.

Εμβληματά του είχε το γνωμικό «μηδέν άγαν» (τίποτα υπερβολικό), που ο ίδιος πρωτοείπε και που τήρησε με ευλάβεια σε όλη του τη ζωή αλλά και στους νόμους του. Αυτή του, άλλωστε, η προσήλωση στη μετριοπάθεια αποτέλεσε και την κρυφή ελπίδα εκείνων που εισηγήθηκαν

να του ανατεθούν οι τύχες της πόλης. Τους δικαίωσε πετυχαίνοντας το ακατόρθωτο: Να συμβιβάσει πλούσιους και φτωχούς για πρώτη και τελευταία φορά στην Παγκόσμια Ιστορία!

Όταν τον ερώτησαν, αν έχει τη γνώμη πως έδωσε στους Αθηναίους τους καλύτερους νόμους που μπορούσαν να θεσπιστούν, απάντησε θαρραλέα:

«Όχι! Τους έδωσα, όμως, τους καλύτερους, που μπορούσαν να δεχτούν»!

Πεντακόσια χρόνια αργότερα, ο Ρωμαίος Κικέρων έγραφε ότι, στην εποχή του, στην Αθήνα ισχυαν ακόμα οι νόμοι του Σόλωνα.

Είχε την πεποίθησή ότι «καλός πολίτης είναι ο ενεργός και σωστός πολίτης ο πολιτικοποιημένος». Πρώτη του δουλειά ήταν να χορηγήσει αμνηστία για όλα τα πολιτικά αδικήματα, εκτός από εκείνα που έγιναν με σκοπό τον σφετερισμό της εξουσίας. Αμέσως μετά, θέσπισε νόμο που προέβλεπε ποινές για όποιον δεν έπαιρνε θέση υπέρ της μιας ή της άλλης παράταξης, σε περίπτωση που εκδηλωνόταν στάση: Ο αμέτοχος έχανε τα πολιτικά του δικαιώματα!

Ταυτόχρονα, όποιος ήταν τεμπέλης ή ζούσε έκλυτη ζωή, έχανε το δικαίωμα λόγου στην Εκκλησία του Δήμου. Αυτή η Εκκλησία του Δήμου ήταν μια αναβίωση των συνελεύσεων της ομηρικής εποχής αλλά με καθορισμένα και καταλυτικά καθήκοντα. Ουσιαστικά, ο Σόλων, καθιερώνοντάς την, θέσπισε τη λαϊκή κυριαρχία. Ο διορισμός των εννέα αρχόντων αφαιρέθηκε από τον Άρειο Πάγο. Στο εξής (κι ως τα τέλη του αιώνα) τους εξέλεγε η Εκκλησία του Δήμου, στην οποία ήταν υπόλογοι. Μετά τη λήξη της θητείας τους, γινόταν έλεγχος των πράξεών τους κι αν για κάποιον προέκυπταν επιβαρυντικά στοιχεία, του αφαιρούσαν το δικαίωμα να γίνει μέλος της Γερουσίας, ενώ ως τότε οι πρώην άρχοντες γίνονταν αυτοδικαίως γερουσιαστές. Γερουσία και Άρειος Πάγος παρέμειναν σε ισχύ αλλά με περιορισμένες αρμοδιότητες. Τους νόμους πια τους ψήφιζε η Βουλή των 400 (εκατό από κάθε φυλή) αλλά κι αυτής οι αποφάσεις υπόκειντο στην έγκριση της Εκκλησίας του Δήμου, όπου δικαίωμα συμμετοχής είχαν όλοι οι ελεύθεροι πολίτες, ανεξάρτητα από το μέγεθος της περιουσίας τους.

Με τους νόμους του, ο Σόλων επέβαλε τη λαϊκή συμμετοχή, άφησε μεγάλες αρμοδιότητες στους αριστοκράτες αλλά πέρασε την ως τότε ανεξέλεγκτη δράση τους μέσα από τους

μηχανισμούς της έγκρισης από την πλειοψηφία. Καθιέρωσε, δηλαδή, την ισορροπία του ελέγχου, κάνοντας πράξη την περί ευνομούμενης πολιτείας φιλοσοφία του. Όταν τον ερώτησαν πώς αντιλαμβάνεται μια τέτοια πολιτεία, απάντησε:

«Είναι αυτή, της οποίας οι πολίτες υπακούουν στους κυβερνήτες τους και οι κυβερνήτες υπακούουν στους νόμους».

Του ζήτησαν να προχωρήσει στην ανακατανομή της γης, που οι αριστοκράτες είχαν ουσιαστικά αρπάξει. Αρνήθηκε τονίζοντας πως κάτι τέτοιο θα ισοδυναμούσε με αιτία εμφύλιου πολέμου. Θέσπισε, όμως, τη σεισάχθεια (την άρση βαρών, όπως θα τη λέγαμε σήμερα) και με μια μονοκονδυλιά έσβησε όλα τα χρέη, εκτός από τα εμπορικά, κι απαγόρευσε στο εξής, τον δανεισμό με ενέχυρο το σώμα του δανειζόμενου. Μια και κανένας δε χρωστούσε πια τίποτα σε κανέναν, όλοι όσοι είχαν γίνει δούλοι για χρέη ελευθερώθηκαν. Με χρήματα του κράτους ελευθερώθηκαν και όσοι είχαν πουληθεί έξω από την Αττική. Οι πλούσιοι τον κατηγορήσαν ότι η νομοθεσία του ισοδυναμούσε με κατάσχεση αλλά δεν μπόρεσαν να τον διαβάλουν, επειδή γρήγορα γνωστοποιήθηκε ότι ο ίδιος ήταν μεγάλος πιστωτής και άρα μεγάλος χαμένος από τον ίδιο του τον νόμο. Δέκα χρόνια αργότερα, όλοι αναγνώριζαν ότι το μέτρο αυτό έσωσε την Αθήνα από την περιπέτεια μιας επανάστασης.

Η μεγάλη επιτυχία των νόμων του Σόλωνα εντοπίζεται στην επέκτασή τους σε πλούσιους και φτωχούς και στην καθιέρωση της συμμετοχής στα κοινά βάρη ανάλογα με τη δυνατότητα του καθένα. Ο τρόπος με τον οποίο αντιμετώπισε τη διαφθορά, δείχνει πως είχε μυαλό «περπατημένου» και οξυδερκούς ανθρώπου, ο οποίος κατανοεί ότι «το χρήμα δεν είναι το παν, πετυχαίνει όμως το παν». Με ένα πολυσυζητημένο νόμο, μείωσε το ύψος της προίκας, ώστε, στους γάμους, να πρυτανεύει η αγάπη και η θέληση για τη δημιουργία οικογένειας κι όχι το συμφέρον. Όταν, όμως, του ζήτησαν να νομοθετήσει εναντίον των αγάμων, αρνήθηκε:

«Μια γυναίκα είναι βαρύ φορτίο», είπε.

Το μεγάλο επίτευγμά του, πάντως, ονομάζεται Ηλιαία. Ήταν ένα δικαστήριο ενόρκων, το οποίο δίκαιζε τα πάντα εκτός από τους φόνους και τις ιεροσυλίες, που παρέμειναν στη δικαιοδοσία του Αρείου Πάγου. Την αποτελούσαν 6.000 δικαστές, που κληρώνονταν μεταξύ όλων των ελεύθερων πολιτών. Σε κάθε δίκη, δικάζαν πεντακόσιοι που οριζόνταν με κλήρο το πρωί κι ήταν υποχρεωμένοι να εκδώσουν απόφαση ως τη δύση του ηλίου.

«Διότι», όπως γράφει σκωπτικά ο Διογένης ο Λαέρτιος, «ακόμα και για έναν Αθηναίο ήταν πολύ δύσκολο, σε μια μόνο μέρα, να δωροδοκήσει 500 δικαστές».

Όρισε πως οι γιοι των πεσόντων στη μάχη θα ανατρέφονταν με δαπάνες του κράτους και χώρισε τους Αθηναίους σε τέσσερις εισοδηματικές τάξεις καθιερώνοντας με σοφία τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις τους, επιβάλλοντας ουσιαστικά την τιμοκρατία:

Ανώτερη εισοδηματική τάξη ήταν οι πεντακοσιομέδιμνοι, αυτοί, δηλαδή που είχαν περιουσία πάνω από 500 μεδίμνους (μετρική μονάδα ίση με 52,53 λίτρα ή με αξία μιας δραχμής). Από αυτούς και μόνον εκλέγονταν οι άρχοντες (σε καθολική όμως ψηφοφορία). Για τη φορολόγησή τους υπολογιζόταν ο συντελεστής φόρου πολλαπλασιασμένος επί δώδεκα.

Ακολουθούσαν οι ιππείς με περιουσία από 300 ως 500 μεδίμνους, από την τάξη των οποίων εκλέγονταν για τα κατώτερα αξιώματα και οι οποίοι μπορούσαν να υπηρετούν στο ιππικό. Για τη φορολόγησή τους, ο συντελεστής πολλαπλασιαζόταν επί δέκα.

Τρίτη εισοδηματική τάξη ήταν οι ζευγίτες με περιουσία από 200 ως 300 μεδίμνους, που είχαν δικαίωμα να φέρουν βαρύ οπλισμό και υπηρετούσαν ως οπλίτες. Για τη φορολόγησή τους, ο συντελεστής πολλαπλασιαζόταν επί πέντε.

Όλοι οι υπόλοιποι πολίτες ανήκαν στην τάξη των θητών, πολεμούσαν ως απλοί στρατιώτες (ψιλοί) και απαλλάσσονταν από κάθε είδους φορολογία.

Ένα ακόμα τονωτικό μέτρο που πήρε ο Σόλων, ήταν να παραχωρήσει την αθηναϊκή ιθαγένεια σε όλους τους ξένους μόνιμους κάτοικους της Αττικής, με την προϋπόθεση ότι διέθεταν κάποια ειδικευση και βρισκόνταν στην επικράτεια μαζί με όλη την οικογένειά τους.

Ο ίδιος δε δίστασε να νομιμοποιήσει την πορνεία, καθιστώντας τις εταιρες ελεύθερες επαγγελματίες, ενώ τα πορνεία στο εξής έπρεπε να λειτουργούν με άδεια του κράτους.

Φυσικά, αμέσως μετά την αναγνώριση της πορνείας ως νόμιμο επάγγελμα, έσπευσε να τη φορολογήσει και, με τις πρώτες εισπράξεις, να κτίσει ναό αφιερωμένο στην Πάνδημη Αφροδίτη. Παράλληλα, καθιέρωσε πρόστιμο 100 δραχμών για κάθε βιαστή, ενώ ο ή η μοιχός που πιανόταν επ' αυτοφώρω, σκοτωνόταν επιτόπου.

Κάποια άλλα από τα μέτρα που πήρε στον κοινωνικό τομέα, φανερώνουν σε ποιο σημείο κατάπτωσης είχε φτάσει η πόλη, που έμελλε, έναν αιώνα αργότερα, να σώσει την Ελλάδα από την περσική απειλή και να δημιουργήσει τον χρυσό αιώνα του πνεύματος και της τέχνης:

Οι γυναίκες απαγορευόταν να έχουν πάνω από τρεις φορεσιές, οι πομπώδεις τελετές τιμωρούνταν με βαριά πρόστιμα, οι πολυδάπανες θυσίες καταργήθηκαν, ενώ έτρωγε βαρύ πρόστιμο, όποιος το παράκανε με τα μοιρολόγια στις κηδείες. Έτσι, η επίδειξη χτυπήθηκε καιρία κι οι Αθηναίοι, θέλοντας και μη, οδηγήθηκαν στη σοφία του γνωμικού «παν μέτρον άριστον» (όλα με μέτρο).

Στα 572 π.Χ. σε ηλικία 67 χρόνων ο Σόλων αποσύρθηκε. Του πρότειναν να γίνει ισόβιος δικτάτορας. Αρνήθηκε:

«Η δικτατορία είναι ωραία τοποθεσία για να μένει κάποιος αλλά δεν προσφέρει τρόπο επιστροφής», είπε.

Ζήτησε από τους Αθηναίους να του ορκιστούν ότι θα εφαρμόζουν τους νόμους για τα δέκα επόμενα χρόνια κι έφυγε να γνωρίσει τον κόσμο.

Πήγε στην Αίγυπτο, πέρασε από την Κύπρο, όπου τον παρακάλεσαν να τους φτιάξει νόμους, κι από εκεί πήγε στις Σάρδεις, στην αυλή του βασιλιά της Λυδίας Κροίσου, που θέλησε να του κάνει επίδειξη. Ο Λυδός τον περιέφερε στο παλάτι δείχνοντάς του τα συσσωρευμένα πλούτη κι έπειτα τον ρώτησε, ποιον θεωρούσε πιο ευτυχισμένο άνθρωπο στον κόσμο. Ο σοφός του απαρίθμησε περιπτώσεις ανθρώπων, που όλοι τους ήταν πια νεκροί. Ο Κροίσος διαμαρτυρήθηκε κι ο Αθηναίος του είπε το περίφημο:

«Μηδένα προ του τέλους του μακάριζε» (μην καλοτυχίζεις κανέναν, πριν να δεις πώς πέθανε).

Επέστρεψε στην πατρίδα του πολύ γέρος και πανέτοιμος να δεχτεί τον θάνατο. Πικράθηκε, όταν είδε τον μακρινό του ξάδερφο, Πεισίστρατο, να εξαπατά συμμάχους και αντιπάλους και να γίνεται τύραννος. Τότε, σε ένδειξη διαμαρτυρίας, έβγαλε έξω από την πόρτα τα όπλα του και την ασπίδα, σημάδι ότι εγκαταλείπει την πολιτική, κι αναστέναξε:

«Κάθε Αθηναίος μόνος του έχει το βήμα της αλεπούς. Όλοι μαζί, όμως, περπατούν σα χήνες».

Πέθανε το 559 π.Χ. σε ηλικία 80 χρόνων.

(τελευταία επεξεργασία, 24.11.2012)